

*Lisa Gålmark: Skönheter och odjur, Göteborg: Makadam förlag 2005
Sofia Jeppsson*

DET GÅLMARK VILL uppnå i boken är att visa hur olika sorters förtryck göder och stödjer varandra, hur samma föreställningar och kulturella myter upprätthåller både kvinnoförtryck och rättfärdigar utnyttjandet av djur. Perspektivet kan beskrivas som till hundra procent icke mainstream. Själv pendlade jag mellan att tycka att boken var väldigt uppfriskande, och att fråga mig om någon annan än de redan frälsta kommer att kunna ta till sig den.

Bitvis är boken väldigt övertygande. I kapitlet »Husmannens Vänner» ges det ena exemplet efter det andra på hur okritiskt massmedia förmedlar allt som stödjer den allmänt spridda uppfattningen att människor behöver animalisk mat, och gärna i stora mängder, och »glömmes» att redovisa när informationen kommer från särintressen som Svensk Köttinformation och andra bransch-organisationer. Stycket om kostråd till gravida gav också en aha-upplevelse. På flera ställen i boken tar Gålmark upp en vanlig debatt-teknik; att hävda att den och den gruppen människor behöver få det »lika bra» som den och den gruppen djur, och då felaktigt framställa djurens situation som mycket bättre än den faktiskt är och samtidigt spela ut utsatta grupper mot varandra. Kapitlet »Den Feministiska Räddningen» förtjänar också att nämnas särskilt; det är en välskrivna exposé över hur kamp för kvinnors och andra utsatta gruppers rättigheter historiskt sett ofta gått hand i hand med kamp för djurs rättigheter, och

tar upp hur kulturella föreställningar om kvinnor och djur stöder varandra och legitimerar förtryck över båda grupperna (det sistnämnda återkommer i och för sig genom hela boken, som bokens bärande tema). I boken får man sig också en annan bild till livs än den gängse av Hitlers och nazisternas förhållande till djuren, liksom intressanta teorier om kopplingen mellan ökad köttproduktion, krigföring och ojämlikhet i samhället, där både en nutida antropolog liksom Platons idéer på området kommer fram. Där finns också intressanta fakta om de subventioner som håller nere kostnaderna på det annars dyra köttet.

Så visst finns det mycket att hämta i den här boken, både faktamässigt och i det faktum att den ofta vänder på invanda perspektiv.

Ett av bokens problem är dock språket. Ofta blir det helt absurt uppstylat och tungrott. Det går att ge många exempel på detta, men ett får räcka: »Normen om kött kan inte se sig själv eftersom självförälskelsen – känslan hos den stirrande mannen i spegeln på bergets topp – innebär såväl förlust av distans som förlust av närhet och detalj. Sålunda ser inte normens stöttelelare att kött innebär döden för ett levande djur, att kött är likkött, kött gjort på lik.» (s. 56) Detta med spegeln och berget är en fullt begriplig metafor när man läst hela boken, och man förstår ju vad Gålmark vill ha sagt; att när vi äter kött tänker vi inte på köttet som döda djur. Detta tas upp gång på gång i boken från olika vinklar. Kött symboliserar och associeras till en mängd olika saker i vår kultur, men det enkla faktum att det kommer från döda djur är inget vi ofta

tänker på. Men detta kan man uttrycka utan att prata om berg och speglar eller använda omotiverat gammeldags konstruktioner som »sålunda ser inte ...». Även ganska tung akademisk prosa kan ju kännas naturlig i *sitt sammanhang*. Allting, och framför allt inte all vetenskap, kan inte uttryckas på vanligt talspråk, och det är inte heller något att eftersträva. Men språket i den här boken känns ofta inte naturligt alls utan bara krystat.

Ibland märks det också väldigt tydligt att författaren själv delvis sitter fast i de föreställningar hon försöker genomskåda och kritisera. Å ena sidan poängteras det godtyckliga i att mäta andra arter enligt en mänsklig måttstock. Vi kallar djur för högre eller lägre stående beroende på hur lika oss de är; vi betraktar intelligens som ett självklart mått på hur »högt utvecklad» en art är. Men man skulle precis lika gärna kunna plocka ut t.ex. luktsinnet, och sedan säga att hunden är en högt stående djurart, katten lägre stående, och människan väldigt underutvecklad. Så fort man börjar applicera värderingar på evolutionen, som att den strävar mot ett bestämt »mål», ett mål som har med intelligens att göra, istället för att se intelligens och förmåga till abstrakt tänkande som en av ett otal egenskaper som i ett eller annat sammanhang selekterats fram genom det naturliga urvalet, ett urval som gynnat olika egenskaper i olika arter i olika ekologiska nischer och miljöer, så har man lämnat den vetenskapliga beskrivningen och kommit in på rent tyckande. Detta har förstås sagts förut men tål att upprepas. Men sedan Gålmark sagt detta förstör hon i mitt tycke den poäng hon just har gjort genom att börja upprepa att även andra arter har förmågan till komplext tänkande. (För övrigt görs ingen klar åtskillnad i denna argumentation mellan olika begrepp som t.ex. »tankeförmåga» och »förmåga till mentala upplevelser», som faktiskt skulle kunna bety-

da helt olika saker.) Antingen är det så att intelligens av vår typ är det som avgör en individs värde, och i så fall blir det förstas väldigt viktigt för alla djurrätts-engagerade att hitta bevis för att andra arter är mycket intelligentare än vad som tidigare har antagits. Men denna taktik måste ju vara en återvändsgränd; människan kommer alltid att vinna tävlingen om vem som har mest mänsklig intelligens. Eller så är det så att mänsklig intelligens inte ses som det avgörande kriteriet; men i så fall blir det faktiskt irrelevant för den här diskussionen hur mycket människoliknande tankeförmåga man kan hitta hos andra arter.

Kapitlet »Filosofins förträngda känslor» är till en början inte vidare lyckat, förmodligen för att filosofi inte är Gålmarks akademiska område. Smaka på följande stycken: »Det slags förnuft de talade om, och som Wollstonecraft hävdade låg inom räckhåll för kvinnorn, kan inte vara ett kriterium för *grundläggande* rättigheter – att vara ett etiskt objekt med rätt till hänsyn. Kriteriet utesluter nämligen alla dem som har ett särskilt intresse av att äga grundläggande rättigheter (det vill säga skyddas från kränkningar av liv och lem): barn, mentalt funktionshindrade, dementia, men även varelser utan mänskligt, det vill säga utan vit människomansdefinierat förnuft: djur. Intresset av att inneha rättigheter uppstår hos dessa grupper därför att de äger förmåga till smärta och lust, alltså känslor.» (s. 128) »Men om de flesta filosofer och intellektuella på Wollstonecrafts och Taylors tid missade kriteriet för moralisk hänsyn: förmåga till känsloliv (lust och olust) ...» (s. 129) Här får vi alltså reda på att utilitarismen, lite oklart om det är hedonism eller preferentialism men det verkar luta åt hedonism, är objektivt sann (annars är det svårt att förstå hur det är möjligt att majoriteten av filosofer och intellektuella kan *missa* att det är på det viset). Fantas-

tiskt. Gålmark skriver också som om det vore en *nyhet* att filosofins abstrakta resonemang kring moralfrågor är beroende av känsloliv; men det skrev ju redan Hume. Så fort hon övergår till att kritisera Torbjörn Tännsjö utifrån empiriska utgångspunkter befinner hon sig genast på säkrare mark igen, och kapitlet blir därifrån läsvärt och intressant.

För att göra en kort sammanfattning: Bokens styrka ligger i ett radikalt annorlunda perspektiv och andra vinklar än de gängse inom mainstream, i avtäckandet av mer eller mindre omedvetna kulturella föreställningar som understöder förtryck och hur de reproduceras, och i de breda historiska överblickarna.

Bokens svaghet ligger i språket, och att den får problem varje gång den avlägsnar sig alltför långt från det empiriska och börjar närma sig mer filosofiska resonemang.

→

Sofia Jeppsson, fil. mag. i praktisk filosofi.